

szelíden s hátul, végire várta, míg a többieket hóhérolják, kit két pöngőre, aki először jelentközött s kit négyre, aki már járt itt.

Lassan kimentek s csak nézték, hogy Ágnes ágyó még bent kushad.

— Hát Ágnes néni magának nem vót elég egy büntetés? Újra itt van?

— No lássa.

— Nincs magának egy üsmerőse, aki kiírja magának az árakat?

— Édös micsodám, szoltam a rendőrnek, de aszonta, neki más a dóga, hogy engöm fölírjon. Szoltam a seprőnek, de azt mondta, neki más a dóga, az hogy a szemetet az én szép gyümölcseimre söpörje... Nem baj, szoltam osztán egy olyan diákforma fiatalnak is, az osztán mögtötte s mögírogálta neköm a kis táblácskákat.

— No ugy-e.

— Ügön ám, édös jószágom, de az embörök gyüttek-möntek az utcán s mögmögálltak, nevettek. Kérdök osztán egy jóembört, mit nevetnek ezök? Hát mögmondják: mit írtam én ki az epörre?

S Ágnes néni szemérmösen a szája elé emelte a kendőjét:

— Az vót kiírva: „ez a vénasszony szabad kézbül eladó”.

Hát az egész rendőrség hahotába tört ki. Még a közönséges rendőr urak is, a karddal az oldalukon, meg a fogalmazó urak arany rózsacsokra a gallérjukon, meg a fiatal főkapitány szömélye! Csak úgy fogták a hasikat s nevettek, nevettek ész nélkül.

Mondja osztán a főfő kapitány vagy micsoda köztük:

— No Ágni néném, ez eccö mögengedünk magának, mer e mögért négy pöngöt! ez a nevetés.

— Alássan köszönöm fiatal úr, Isten nevelje nagyra magát!

Evvel búcsúzott tisztességgel s kicurukolt.

No lám, az előszobába meg mind mögvárta a sok kufa s nézték:

— Ni ni, ez meg nevetve jó ki, mink meg ríva gyüvünk ki, e mög még nevet.

Ágnes néni felemeli két sok munkában nyútt tenyerét s lecsap hetykén betyárosan, táncosan két felől a bakacsin kötényre:

— No!... mé nem hazudtatok tik is egy jót!

S hátat fordít s egészen mögfiatalodva következik el a törvény házábul.

BÁLINT SÁNDOR

Ágnes néném, a poétás asszony

A *Rózsa Sándor* szereztetésének szegedi vonatkozásait már több írásomban (Móricz Zsigmond Szegeden. Délvidéki Szemle, 1943, 308—316. Móricz Zsigmond a Rózsa Sándor írása közben. Kortárs, 1967, 1398—1401. A Rózsa Sándor műhelyéből. Móricz Zsigmond születésének évfordulójára. Tiszatáj, 1969, 660—668.) földolgoztam. Ezekhez újat már aligha tudnék hozzátenni. Jólesik azonban visszagondolnom az író parasztműzsjára, a szögedi kufára, Balogh Ágnes nagynénémre.

Móricz szegedi élményeinek mellékterméke, ízes gyümölcse *A szegedi kufa* (Híd, 1941, 6. sz.). Máshol már megírtam, hogy Móricz kereste a Rózsa Sándor-ról élő szegedi *népemlékezet* tanúskodását is. Nem talált rá. Kissé már reménytelennek érezte a dolgot, amikor megismerkedvén egymással azt ajánlottam neki, hogy legyen vendégünk a híres alsóvárosi havibúcsúra, a szegedi táj hagyományos nagy ünnepére (augusztus 5). Csakugyan el is jött, kint a búcsún

sokakkal elbeszélgetett. Információit és élményeit a betyár búcsúbéli szerepeltetésének ürügyén regényébe is beleszötte.

Az ilyenkor szokásos nagy családi vendégségen mindig megjelent magányos, gyermektelen nagynéném, a Móravárosban özvegyként élő *Ágnes néni* (1861—1946) kofaasszony is, akinél szebben — talán Móra Ferencet kivéve — senkit sem hallottam magyarul beszélni. Öröm volt hallgatni akkor is, amikor a legszürkébb hétköznap dolgai kerültek szóba. Beszélő, előadó talentumát még a szögedi tájszólás zines muzsikája, gazdag szókészlete, szelid humora tette igazán személyessé. Erre az ékes beszédű fajtára mondja népünk: *Poétás embőr, poétás asszony*.

Ebéd közben a leves után kissé vágni kellett. Ravasz célzatossággal oda-szóltam Ágnes néninek, hogy mesélje el pesti vendégünknek a *Koczorral* való történetét, amelyet a családban már többször elmondott. Koczor János kihágási bíró az első világháború előtti évtizedekben salamoni ítéleteiről volt híres. Számos tárgyalása, esete Tömörkény elbeszéléseiből, így *Halbúr Forgeteg János* sok hivatali ügyéből-bajából is ismeretes.

Ágnes néni nem jött zavarba, nem kezdett „uradzani”, vagyis köznyelven beszélni. Anyanyelvi természetességgel, közvetlenséggel áradt belőle a szó.

Móricz nyomban fölfigyelt. Előhúzta mindig kéznél levő jegyzetfüzetét. Ebbe vetett bele gyorsírással mindent, ami úton-útfélen megragadta. Emlékezem rá, hogy akkoriban még hordott kaucsuk kézelőit letette, hogy az írás könnyebben essék. A történet előadásán, amelyet hamarosan a rádióban is föl-olvasott, majd — mint mondtam — a Hídban közölt is, alig változtatott. Nemcsak Ágnes néni szikrázó előadása ragadta meg, hanem főleg az, hogyan járt túl egy szegény küszködő asszony az urak fortélyain. Ez volt lényegében tervezett regényének is legfőbb mondanivalója: a parasztembernek, történelmünk legnagyobb névtelen hőséneke elégtétel-szerzése. Hamarosan kiderült az is, hogy Ágnes néni aprólány korában még ismerte Rúzsa Sándort.

Móricz érezte, hogy nyomra talált. Még aznap este el kellett utaznia, de mondta, hogy Ágnes néni kedvéért hamarosan visszatér hozzánk: voltaképpen öhozzá. Így is történt. 1940 őszén legalább két alkalommal, több napon át fölkereste (Londoni körút 18.), félnapokat is eltöltött nála.

Ágnes néni küzdelmes életét jól ismertem, többször is elmesélte. Milyen kár, hogy akkor még nem volt magnetofon. Kint a tanyán Nagyszéksóson született, nevelkedett. Heten voltak testvérek. Apja haszontalan, munkakerülő ember, végül elcsavargott. Senki sem tudta hova-merre? Rúzsa Sándor sokszor kegyetlenül összeszidta hitványsága miatt. Édesanyjuk sokat küszködött az étellel. Szerencsére a betyár felesége a szomszédjukban élt. Rúzsa Sándor meghagyására naponta hozott át nekik ételt, hetenként egy nagy kenyeret. Olykor sajátmaga jött át és megkérdezte Ágnes néni édesanyját: Ilus, van-e valami szükségötök? Ez három esztendeig így tartott. Sándor bácsi mégis börtönbe jutott. Igen sajnálták, mert sokszor jóllakatta, az éhezéstől mentette meg őket.

A városra kerültek. Édesanyja mosással, később kofálgodással foglalkozott, keservesen nevelte a családot. Az akkori legszegényebb fertályban, a Móravárosban laktak. Több kolerajárványt átéltek. Mint Ágnes néni mesélte, az áldozatokat a Kálvária-kápolnába hordták össze. Csakugyan, így is volt. Mint afféle gyerekek körülugrándozták a magukra hagyott halottakat, de csudálatosképpen nem betegedtek meg. Nagyon szegények voltak. Megtörtént, hogy nyár-időben édesanyjuk vacsora helyett az utcai eperfákra küldte eprézni őket. Amikor nagyocska lett, állandóan ott sündörgött a piacon édesanyja mellett. Sokszor vele húzatták ki a lutri számait. Az ajándékul kapott pár krajcárral mindig elszámolt édesanyjának.

Nagylány korában önállósította magát, zöldséges kofa lett. Egy félszázadnál tovább árult: először a *Közben*, vagyis a mai Kiss Menyhért utcában, majd a Széchenyi téren a Grün Orbán ház előtt. Ismerte és szerette az egész piacra járó nép: a tanyai eladók és városi úri „naccságák” is. Vásárló asszonynemze-

dékek adták át a sorra következőknek föltétlen becsületessége, kifogástalan portékája, főleg pedig humora miatt. Kofatársai apró-cseprő civakodásaikban hozzáfordultak és ő tett közöttük föllebbezhetetlen igazságot. A „toronyalji” urak is ismerték, előre köszöntek neki. Ő meg ilyenkor megkérdezte őket, akár a polgármestert is: hogy aludt, kedves magzatom? Hogy vannak a családok?

Írástudatlan volt, de gyors fejszámolásban túltett a többieken. Emlékezőtehetségével idézni tudta még a víz előtti város embereit, utcáit is. Többször elmondotta, hogyan menekültek Mórából lélekszakadva Gergely napjának hajnalán a Rókus felől ömlő ár elől az alsóvárosi templom, majd tovább a vasúti töltés felé. Legénybátyja, Pista ijedtében egyik eperfára mászott föl, ott kuporgott másnap délutánig. Hiába kérte a csónakon mentő katonákat, mindig leintették. Várjon: előbb jönnek az öregek és betegek, és apró gyermekekkel az asszonyok. Nem felejtették azonban ott. Ágnes néni azt is tréfásan emlegette többször is, hogy amikor szaladni kezdtek, szóltak egyik boszorkányhírben álló szomszédasszonynak, hogy meneküljön, mert ott pusztul. Ő rájuk sem hederített, de amikor nagy lihegve odaértek a vasúti töltéshez, ő már ott üldögélt, fáradság sem látszott rajta. „Hát tudjátok, hogy az a vén tűzrevalója söprűn röpült egy-kettőre oda.”

Nem volt boldog házasesete. Hamarosan megözvegyült. Munkaszeretétét, töretlen jókedvét, társalgásban való örömét halálig megőrizte. Körülményeihez képest mindenkit segített. Jószívűségével sokszor visszaéltek, de ő ebből sohasem „okult”. Egyházának hűséges leánya volt, az új móravárosi templom kisebb hiányosságairól nemegyszer gondoskodott.

CSIKÓS ANDRÁS RAJZA